

13. Peignot, G. (1808) Amusements philologiques ou variétés en tous genres. Paris.
14. Raczynski, E. (1838) Gabinet medalów polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą: 1513-1696, vol 2. Wrocław.
15. Raczynski, E. (1841) Gabinet medalów polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą. Począwszy od wstąpienia na tron Augusta II aż do zgonu syna jego Augusta III (1697-1763), vol.3. Poznań.
16. Tisdale, R. (1623) Pax vobis, or Wit's Changes Turned in a Latine Hexameter of Peace (relating to James the First). London: G. Eld and M. Flesher.
17. Veress, A. (1931) Bibliografia română-ungară: Români în literatura ungară și ungarii în literatura română: (1781-1838). V. 1. Cartea Românească. București.
18. Wright, A. (1656) Parnassus biceps. Or Severall choice pieces of poetry, composed by the best wits that were in both the universities before their dissolution. With an epistle in the behalfe of those now doubly secluded and sequestred Members, by one who himselfe is none. London : Printed for George Eversden at the signe of the Maidenhead in St. Pauls Church-yard.

УДК 811.14'02-03:81'373

О. В. Левко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Семантичний розвиток лексем $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ і дериватів у давньогрецькій мові (від Гомера до Нового Завіту)

Левко О. В. Семантичний розвиток лексем $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ і дериватів у давньогрецькій мові (від Гомера до Нового Завіту). У статті досліджено еволюцію семантики лексем $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ і дериватів у давньогрецькій мові на матеріалі корпусу текстів давньогрецької мови TLG, проведено зіставний аналіз їх контекстуальних значень у Новому Завіті та творах класичної доби. Встановлено, що семантика $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ розширилася від етимологічно вмотивованого значення «здоровий глузд» до значень «розсудливість», «поміркваність», «стриманість», «покірність», «контроль над насолодами і бажаннями» у класичну добу та «невинність», «незайманість», «цнотливість», «утримання від статевих стосунків» у християнську епоху.

Ключові слова: давньогрецька мова, семантичні зміни, аксіологічна лексика, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$, цнотливість, розсудливість, Новий Завіт.

Левко А. В. Семантическое развитие лексем $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ и дериватов в древнегреческом языке (от Гомера до Нового Завета). В статье исследована эволюция семантики лексем $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ и дериватов в древнегреческом языке на материале корпуса текстов древнегреческого языка TLG, проведен сопоставительный анализ их контекстуальных значений в Новом Завете и античных произведениях классической эпохи. Установлено, что семантика $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ расширилась от этимологически мотивированного значения «здоровый смысл» до значений «рассудительность», «умеренность», «воздержание», «покорность», «контроль над наслаждениями и желаниями» в классическую эпоху и «целомудрие», «невинность», «девственность», «воздержание от половых отношений» в христианскую эпоху.

Ключевые слова: древнегреческий язык, семантические изменения, аксиологическая лексика, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$, целомудрие, рассудительность, Новый Завет.

Levko O. V. Semantic changes of lexemes $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ and their cognates in Ancient Greek (From Homer to New Testament). The article analyses the semantic evolution of lexemes $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ and their cognates in Ancient Greek language with particular focus on contrastive investigation of their contextual meanings in New Testament and classic Greek texts. These lexemes and their derivatives belong to lexemes, which cause difficulties in attempts of their appropriate translation because of the breadth of their meanings and the semantic evolution from the poems of Homer to the ascetic treatises of the Byzantine age. Despite the fact that the concept $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ occupies an important place in the system of both Ancient and Christian values, its exact correspondences in modern languages are difficult to find. For nearly a thousand years history of usage the semantics of $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ has extended from etymologically determined and prototypical meaning "soundness of mind" to "prudence", "modesty", "obedience", "temperance", "self-restraint", "control of pleasures and desires" in Classic age of VI-IV centuries B.C. and "chastity", "innocence", "virginity" in Early Christian epoch. It is also revealed that traditional Christian interpretation of $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ as chastity and virginity was formed only in Patristic discourse, whereas the use of this value term in New Testament is still linked with its prototypical meanings in Ancient Greek texts of the Classic age. It is noted that meanings of $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ vary according to their attribution to different corresponding groups such as men, women, girls, boys, citizens and state. This tendency to polysemy is fully observed in Classic Greek non-philosophical texts, although gender difference in semantics of $\sigma\omega\phi\rho\omega\nu$ and $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$ is still present in the New Testament Greek.

Keywords: Ancient Greek, semantics, axiological lexis, $\sigma\omega\phi\rho\sigma\upsilon\nu\eta$, chastity, soundness of mind, New Testament.

Лексеми *σώφρων*, *σωφροσύνη* і їх деривати належать до лексем, що викликають труднощі при спробі їх адекватного перекладу з огляду на широту їх значень і семантичну еволюцію від поем Гомера до аскетичних трактатів візантійської доби. Незважаючи на той факт, що поняття *σωφροσύνη* посідає важливе місце у системі як античних, так і християнських цінностей, його точні відповідники в сучасних мовах знайти важко. У християнську добу було актуалізоване одне з «моральних» значень *σωφροσύνη*, пов'язане із сексуальною сферою, зокрема «невинність», «незайманість», «утримання від статевих стосунків», хоча внутрішня форма *σωφροσύνη* пов'язана з когнітивними здібностями людини, а саме з металічним здоров'ям та здоровим глуздом (*σωφροσύνη* походить від *σῶος* «здоровий», «цілісний» та *φρῆν*, значення якого еволюціонувало від «грудної перетинки», «діафрагми» до «душі», «розуму»). Набуття лексемами *σώφρων*, *σωφροσύνη*, *σωφρονέω* нових значень у діяхронії і почасти їх одночасна актуалізація у синхронії ускладнюють адекватне розуміння їх семантики навіть у межах одного твору. Відтак тенденція до полісемії лексем *σώφρων*, *σωφροσύνη* і дериватів, а також спорадичне висвітлення у науковій літературі семантичних процесів, що відбувалися з ними, зумовлюють **актуальність даної розвідки.**

Мета даної статті – дослідити семантику лексем *σώφρων*, *σωφροσύνη* та їх дериватів у давньогрецькій мові у діяхронічному аспекті, простежити її еволюцію від поем Гомера до Нового Завіту та визначити, які семи досліджуваних лексем актуалізуються у творах різних типів дискурсу. Матеріалами дослідження стали корпус текстів давньогрецької мови *Thesaurus Linguae Graecae* (<http://stephanus.tlg.uci.edu>), поеми Гомера, давньогрецька лірика і трагедія, діалоги Платона та Новий Завіт (за критичним виданням *Nestle-Alland*).

Семантика лексем *σώφρων*, *σωφροσύνη* і дериватів та її актуалізація в окремих творах давньогрецької літератури частково досліджувалася у зарубіжних працях ХХ-ХХІ ст., зокрема в публікаціях Дж. Шеппарда [15], Х. Норт [8; 9; 10; 11], Р. Демоса [2], П. Н. Бутлер [1], К. Шопсдау [14], Ш. Клейн [4], Л. Пападімітропулоса [12], Н. Канава [3], Р. Матужевскі [6], А. Радемакера [13]. У цих наукових розвідках було досліджено семантичні зв'язки між *σοφία*, *σωφροσύνη* і *ὑβρις* [1:53–58], уживання *σωφροσύνη* в давньогрецьких романах «Ефіопіка» Геліодора та «Херей і Калліроя» Харітона [12; 3], вербалізацію *σωφροσύνη* як жіночої чесноти у давньогрецькій літературі [11], інтерпретацію поняття *σωφροσύνη* у діалогах Платона [2; 4:57–69; 8:11–17; 14], *σωφροσύνη* як базовий принцип літературного стилю елліністичної доби [10]. У статті Х. Норт було зроблено важливий висновок про те, що попри

загалом позитивну оцінку *σωφροσύνη* в давньогрецькій літературі на зламі V–IV ст. до н.е. з'являються негативні конотації у семантиці *σωφροσύνη*, зокрема дослідницею було встановлено, що на протигагу позиції Платона в «Державі» щодо *σωφροσύνη* як однієї з чотирьох головних чеснот громадянина полісу поряд з *δικαιοσύνη* «справедливість», *ἀνδρεία* «хоробрість», *φρόνησις* «мудрість», Аристофан та Фукідід почасти ставлять *σωφροσύνη* в один ряд з слабкодухістю і боягузством як негативний прояв обережності, поміркованості і розсудливості [8:8–9]. Особливої уваги заслуговує праця А. Радемакера, яка засновується на лінгвокогнітологічних засадах дослідження семантики *σωφροσύνη* в діалогах Платона та художній літературі, що передує їм у часі. Автор застосує методологію Р. Ленекера для синхронічного зрізу семантики *σωφροσύνη* у V ст. до н.е. у нефілософських творах та діалогах Платона, розглядаючи при цьому семантику лексем *σώφρων*, *σωφροσύνη* і дериватів у діяхронії від поем Гомера до прози Платона. У даній статті ми засновуємо дослідження семантичних процесів, що відбувалися з лексемами *σώφρων*, *σωφροσύνη* і дериватів у діяхронії, саме на результатах праць Х. Норт та А. Радемакера для реалізації поставлених завдань.

У давньогрецькому епосі, елегії та ліриці лексеми *σώφρων* та деривати набувають позитивної семантики, проте слід мати на увазі, що чоловік і жінка отримують характеристику *σώφρων* за різних обставин. Відтак, чоловік називається *σώφρων*, якщо він спокійний і стриманий (Od. 4.158), кмітливий (Od. 23.30), при здоровому глузді (Theogn. 431, 454, 483), мудрий (Hurrp. 71, Pind. Pyth. 3.63), покірний перед авторитетом/владою (Theogn. 41). Натомість *σωφροσύνη* як властивість жінки актуалізується з дещо іншими контекстуальними значеннями. Перша атрибуція *σωφροσύνη* жінці у грецькій літературі трапляється в поемі Семоніда Аморгоського «Про жінок» [11:36], у якій *σωφροσύνη* асоціюється з образом жінки-бджоли (Sem. 108–111). Отож, жінка *σωφρονίζεи*, якщо вона уособлює у собі суму жіночих цнот, тобто, є сором'язливою, стриманою, вірною чоловікові, не завдає йому шкоди чи образи, веде господарство належним чином. Асоціювання жіночої *σωφροσύνη* з *τὸ ἐν οἰκῆν* або *οἰκονομία*, тобто управління домогосподарством є спільним місцем грецької літератури класичної доби [11:46–47].

Інокли у класичній літературі *σωφροσύνη* визначається як відсутність *ὑβρις* «зарозумілості», «пихатості», наприклад, історія Греко-перської війни у «Персах» Есхіла та «Історії» Геродота інтерпретується з огляду на етичні поняття як конфлікт між *ὑβρις* і *σωφροσύνη* [8:2]. Аксіологічний вимір *σωφροσύνη* в поезіях Теогніда

підкреслюється тим, що автор персоніфікує це поняття як одну з богинь і долучає до Олімпійського пантеону (Theogn. 1136–1138).

У дослідженні А. Радемакера було встановлено, що лексеми *σωφρων*, *σωφροσύνη* і деривати в V ст. до н.е. у художній літературі (окрім діалогів Платона) вживаються загалом без розрізнення суб'єктів, що володіють *σωφροσύνη*, і окремо для характеристики 6 референтних груп: чоловіків, жінок, дівчат, юнаків, громадян і полісу. У загальному сенсі *σωφροσύνη* у класичну добу може вживатися зі значенням «здоровий глузд», «розсудливість», що вмотивовано внутрішньою формою лексеми. Проте, як зазначається у праці А. Радемакера, в класичну добу засвідчено небагато випадків уживання *σωφροσύνη* з таким контекстуальним значенням [13:253]. Поширеними значеннями *σωφροσύνη*, що приписуються як чоловікам/жінкам, так і юнакам/дівчатам, є «тихість», «спокійність», «слухняність», «покірність/усвідомлення субординації» [13:262]. Щоправда, у кожній референтній групі ці семи набувають додаткових конотацій, зокрема, коли йдеться про чоловіків, то *σωφροσύνη* означає «спокійне розмірене життя» і стає синонімом *ἡσυχία* «спокій», «розміреність», «тиша» і *ἀπραγμοσύνη* «відсутність публічної діяльності», «дозвілля»; у випадку жінок *σωφροσύνη* має семи «тихість», «покірність перед чоловіком», «стійкість до страхів та гніву», «послух чоловікові», дівчат – «слухняність», «тихість», «смирненість у поведінці», а юнаків та хлопчиків – «сором'язливість», «послух» і «покірність перед старшими» [13:262–266].

Σωφροσύνη як характеристика чоловіків отримує контекстуальні значення «уникання непристойної/шкідливої поведінки» [13:253–255], «поміркованість/ міра в речах», «контроль над задоволеннями і бажаннями» [13:257–261], «уникання несправедливості й насилля» [13:266–267], «належна поведінка щодо богів», «відсутність гордовитого ставлення до богів» [13:267]. В останньому випадку *σωφροσύνη* є протилежністю до *ἀσέβεια* і *ὑβρις*. Деяко інших контекстуальних значень набуває *σωφροσύνη*, коли йдеться про чоловіків як громадян полісу, зокрема, значення «розсудливість» набуває додаткових конотацій «розсудливі вчинки / рішення або ж виважена поведінка на благо полісу» [13:255].

Зовсім інші значення *σωφροσύνη* актуалізуються, коли йде мова про жінок і дівчат. У випадку дівчат *σωφροσύνη* визначається як «невинність», «незайманість», «утримання від статевих стосунків до шлюбу» і саме ці значення стають головними у ранньохристиянських та патристичних творах. Натомість *σωφροσύνη* жінок тлумачиться як подружня вірність. Бути доброю жінкою означає уникати будь-якої поведінки, що

може завдати шкоди чоловікові. Йдеться не лише про сексуальну вірність, а й про подружню підтримку чоловікові, уміння гарно вести домашнє господарство [11:36–42; 13:260].

Цікавим, на наш погляд, є вживання *σωφροσύνη* на позначення властивості усього полісу, а не лише окремих осіб. У цьому випадку *σωφροσύνη* інтерпретується як *εὐνομία* «благозаконня» (пор Vasch.13.286), тобто слідування законам, що забезпечує від тиранії і повстань та гарантує порядок і стабільність у полісі [13:269]. У перекладі сучасною мовою *σωφροσύνη* можна тлумачити як одну з головних засад правової держави. Крім цього, *σωφροσύνη* як характеристика полісу набуває семантики розсудливої і виваженої зовнішньої політики.

Філософського осмислення поняття *σωφροσύνη* набуває у прозі Платона, зокрема в діалогах «Хармід», «Лакет», «Протагор», «Горгій», «Держава» та «Політик». Платон у вище зазначених творах розглядає *σωφροσύνη* як етичну чесноту та її співвідношення з мудрістю (*σοφία*), самопізнанням (*τὸ γινώσκειν αὐτόν*), мужністю (*ἀνδρεία*), справедливістю (*δικαιοσύνη*), а у діалозі «Хармід» за допомогою прийому сократівської маевтики встановлює зміст поняття *σωφροσύνη*. Отож, за Платоном *σωφροσύνη* – це:

1) *τὸ κοσμίως πάντα πράττειν καὶ ἡσυχῇ* «уміння робити все впорядковано та спокійно/виважено» (Pl. Chrm. 159 B);

2) *αἰδώς* «сором'язливість», «уміння вести себе пристойно» (Pl. Chrm. 160 E);

3) *τὸ γινώσκειν αὐτόν* «самопізнання» (Pl. Chrm. 164 D);

4) *τὰ ἑαυτοῦ πράττειν* досл. «заняття власними справами», тобто «приватне / спокійне / не публічне життя» (Pl. Chrm. 161B);

4) *ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκράτεια* «контроль над бажаннями та задоволеннями» (Pl. Resp.430E6-7).

Прототипічне значення *σωφροσύνη* «стриманість / контроль над насолодами» є центральним для діалогів Платона, особливо періоду зрілості автора, натомість у ранніх сократичних діалогах філософ говорить про *σωφροσύνη* в термінах самопізнання. Варто зазначити, що автор більшою мірою говорить про *σωφροσύνη* лише як про властивість чоловіків або громадян чи полісу загалом, не згадуючи при цьому жінок та дівчат.

З плином часу в ранньохристиянських текстах значення *σωφροσύνη* змінюється: актуалізується моральний бік *σωφροσύνη* як чесноти, пов'язаної з утриманням від тілесних втіх, цнотливістю і душевною невинністю, хоча можна стверджувати що в контекстуальних значеннях *σωφροσύνη* у патристичних текстах все ж таки реалізуються прототипові семи «стриманість», «поміркованість», «контроль над душевними бажаннями і тілесними

насолодами». Щоправда, у книгах Нового Завіту *σωφροσύνη* засвідчене не лише зі значеннями «цнотливість», «незайманість», які будуть основними для аскетичних творів християнської доби.

У Новому Завіті лексеми *σώφρων*, *σωφροσύνη* і їх деривати вживаються 16 разів, зокрема *σώφρων* – 4 рази (1 Тим. 3:2, Тит 1:8, Тит 2:2, Тит 2:5), *σωφροσύνη* – 3 рази (Дії 26:25, 1 Тим. 2:9, 1 Тим. 2:15), *σωφρονέω* – 6 разів (Мк. 5:15, Лк. 8:35, Рим. 12:3, 2 Кор. 5:13, Тит 2:6, 1 Пет. 4:7) та по 1 разу *σωφρονίζω* (Тит 2:4), *σωφρονισμός* (2 Тим. 1:7) і *σωφρόνως* (Тит 2:12). Більшість лексем засвідчені в корпусі дветеропауліністських послань (10 з 16 випадків вживання). Саме в посланнях до Тимофія й Тита *σώφρων* і *σωφροσύνη* актуалізують морально-етичні значення «цнотливість», «стриманість у бажаннях», що потім вплине на їхній узус у ранньохристиянських та патристичних творах. По суті, у цих посланнях, як і в «Державі» Платона, актуалізується прототипове значення «контроль над насолодами й бажаннями», яке набуває додаткових конотацій у контексті. Лексема *σωφροσύνη* двічі вживається у 1 Посланні до Тимофія як жіноча чеснота. В одному випадку контекстуальний аналіз дає підстави визначити значення *σωφροσύνη* як «сором'язливість», «стриманість», «скромність» (1 Тим. 2:15), а в іншому – як «належна поведінка жінки-християнки» (1 Тим. 2:15). В обох випадках йдеться про *σωφροσύνη* як чесноту заміжніх жінок, тобто семи «незайманість» і «невинність» не актуалізовані, натомість говорить про пристойність і виваженість дій та слів жінки:

1) *Ἡσαύτως γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν καὶ χρυσίῳ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ* «Щоб також і жінки, у пристойній одежі, із сором'язливістю і цнотливістю/скромністю, прикрашали себе не плетивом волосся, ні золотом, ні перлами, ні дорогими шатами» (1 Тим. 2:15);

2) *σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης* «А втім, врятується через народження дітей, якщо житиме у вірі та любові і в святості з цнотливістю/скромністю/стриманістю/пристойністю» (1 Тим. 2:15).

Певною мірою такий ідеал жінки перегукується з тим, що пропагує давньогрецька література класичної доби, щоправда, акцент робиться на народжуванні дітей, стриманості у бажаннях, скромній зовнішності жінки на противагу вдалому веденню нею господарства в античній літературі.

Інший випадок уживання лексеми *σωφροσύνη* з її первісним значенням засвідчений у словосполученні *ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα* «слова правди і здорового глузду» (Дії 26:25). У цьому випадку узус слова *σωφροσύνη* вмотивований

його внутрішньою формою, відтак *σωφροσύνη* у цьому біблійному вірші протиставляється безумству/божевіллю (*μαίνομαι* «божеволіти», «дуріти»). Натомість у дветеропауліністському посланні до Тимофія для передачі семи «здоровий глузд» вживається слово *σωφρονισμός* замість *σωφροσύνη* (2 Тим 1:7).

Усі випадки вживання *σώφρων* зустрічаємо у дветеропауліністських посланнях до Тимофія й Тита: тричі як властивість чоловіків (або єпископа, або літніх мужів) і один раз як властивість заміжніх жінок. В усіх віршах бачимо лексему *σώφρων* у переліку чеснот, що ускладнює точне визначення її семантики, проте ближній контекст дозволяє зробити декілька спостережень. Отож, *σώφρων* на позначення властивості чоловіка сполучається з прикметниками *ἠφάλλιος* «тверезий» і *κόσμιος* «шанований/поважний» (1 Тим. 3:2), *σεμνός* «поважний» і *ὑγιαίνων τῇ πίστει* «здоровий у вірі» (Тит 2:2), *φιλάγαθος* «доброблюбець» і *δίκαιος* «справедливий» (Тит 1:8). Звідси можна припустити, що у перших двох випадках *σώφρων* актуалізує семи «стриманий», «помірований», «при здоровому глузді», а в останньому – більш загальний сенс «помірований», «розсудливий», на що вказує поєднання з *δίκαιος* як однією з чотирьох головних чеснот античного канону. Вживання *σώφρων* як жіночої властивості суголосне аналогічному вживанню *σωφροσύνη* в дветеропауліністських посланнях, тобто в цьому випадку *σώφρων* вказує на стриманість у тілесних та душевних бажаннях/задоволеннях, вірність/слухняність чоловікові. Отож, жінки мають бути *σώφρονας, ἀγνάς, οἰκουροῦς, ἀγαθὰς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν* «цнотливі/скромні/стримані, чисті, господарні, добрі, слухняні своїм чоловікам» (Тит 2:5). У порівнянні з *σωφροσύνη* контекстуальне вживання *σώφρων* актуалізує також семи «чистота/невинність» та «працьовитість у домогосподарстві», причому перша сема торує шлях розвитку *σωφροσύνη* як цнотливості/незайманості у патристичній літературі, а друга – пов'язує семантику *σωφροσύνη* з класичною добою античності.

Майже половина випадків уживання в Новому Завіті з-поміж дериватів *σώφρων* припадає на дієслівні форми *σωφρονέω* і *σωφρονίζω* (7 з 16), причому вони трапляються як у Євангеліях (у паралельній історії в Євангеліях від Марка та Луки про зцілення біснுவатого), так і в автентичних Павлових посланнях, дветеропауліністських посланнях і 1-у посланні ап. Петра. У віршах Мк. 5:15 і Лк. 8:35 контекст дає підстави говорити про значення *σωφρονέω* «бути при здоровому розумі», «бути ментально здоровим», адже саме так описується стан людини, що була зцілена від одержимості демонами. Натомість у Павлових посланнях до Римлян та 2-у до Коринтян *σωφρονέω*

має значення «бути стриманим/поміркуваним» насамперед у власних міркуваннях або висловлюваннях. Схожих значень *σωφρονέω* та *σωφρονίζω* набувають і у решті випадків вживання, засвідчуючи приписування *σωφρονέω* або чоловікам/ юнакам, або загалом усім, відтак *σωφρονέω* і *σωφρονίζω* як властивість жінки/ дівчини не вживаються у Новому Завіті.

Підсумовуючи результати дослідження, слід сказати, що значення *σώφρων*, *σωφροσύνη* і дериватів у Новому Завіті стають зрозумілими лише з урахуванням розвитку їх семантики у класичну добу давньогрецької мови. Традиційне для християнства сприйняття *σωφροσύνη* лише як незайманості/цнотливості/ статевої невинності повною мірою формується тільки в патристичну добу, натомість узус *σωφροσύνη* в Новому Завіті ще вмотивований його вживанням у попередні епохи,

хоча й певний зсув у еволюції семантики вже окреслився. За майже тисячолітню історію вживання семантика *σωφροσύνη* розширилася від етимологічно вмотивованого значення «здоровий глузд» до значень «розсудливість», «поміркуваність», «стриманість», «покірність», «контроль над насолодами і бажаннями» у класичну добу VI-IV ст. до н.е. та «невинність», «незайманість», «цнотливість», «утримання від статевого стосунку» у ранньохристиянську епоху. Також варто зазначити, що значення *σωφροσύνη* варіюється від приписування його різним референтним групам: чоловікам, жінкам, юнакам, дівчатам, громадянам, полісу. Найбільш повно ця тенденція до полісемії простежується у класичну добу, проте в Новому Завіті все ще засвідчена гендерна різниця у семантиці *σώφρων* та *σωφροσύνη*.

Література

1. Boulter P. N. «Sophia» and «Sophrosyne» in Euripides' «Andromache» / P. N. Boulter // Phoenix. – Vol. 20/1. – 1966. – P. 51–58.
2. Demos R. A Note on Σωφροσύνη in Platos' Republic / R. Demos // Philosophy and Phenomenological Research. – Vol. 17/3. – 1957. – P. 399–403.
3. Kanavou N. A Husband is More Important Than a Child / N. Kanavou // Mnemosyne. – Vol. 68/6. – 2015. – P. 937–955.
4. Klein S. Drucker's Knowledge Society and Socratic Sōphrosynē / S. Klein // Business & Professional Ethics Journal. – Vol. 12/4. – 1993. – P. 51–71.
5. Liddell H. G. Greek-English Lexicon / Henry George Liddell, Robert Scott and Sir Henry Stuart Jones. – Oxford : Clarendon Press, 1996. – 2042 p.
6. Matuszewski R. Eros and Sophrosyne : morality, social behaviour and paiderastia in 4th-century B.C. Athens / R. Matuszewski. – Warszawa : Instytut Historyczny UW, 2011. – 165 p.
7. Novum Testamentum Craece et Latine / ed. Eb. Nestle, Er. Nestle, B. Alland, K. Alland, J. Karavidopoulos, C. Martini, B. Metzger. – 27-th. rev. ed. – Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2002. – 812 p.
8. North H. F. A Period of Opposition to Sōphrosynē in Greek Thought / H. F. North // Transactions and Proceedings of the American Philological Association. – Vol. 78. – 1947. P. 1–17.
9. North H. Sophrosyne : self-knowledge and self-restraint in Greek literature / Helen North. – Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1966. – 389 p.
10. North H. F. The Concept of Sophrosyne in Greek Literary Criticism / H. F. North // Classical Philology. – Vol. 43/1. – 1948. – P. 1–17.
11. North H. F. The Mare, the Vixen, and the Bee: «Sophrosyne» as the Virtue of Women in Antiquity / H. F. North // Illinois Classical Studies. – Vol. 2. – 1977. – P. 35–48.
12. Papadimitropoulos L. Love and the reinstatement of the self in Heliodorus' Aethiopica / L. Papadimitropoulos // Greece and Rome. – Vol. 60/1. – 2013. – P. 101–113.
13. Rademaker A. Sophrosyne and the rhetoric of self-restraint polysemy & persuasive use of an ancient Greek value term / Adriaan Rademaker. – Leiden ; Boston : Brill, 2005. – 375 p.
14. Schöpsdau K. Tapferkeit, Aidos und Sophrosyne im Ersten Buch der Platonischen Nomoi / K. Schöpsdau // Rheinisches Museum für Philologie. – Vol. 129/2. – 1986. – P. 97–123.
15. Sheppard J. T. The Heroic Sophrosyne and the Form of Homer's Poetry / J. T. Sheppard // The Journal of Hellenic Studies. – Vol. 40. – 1920. – P. 47–67.

References

1. Boulter, P. N. (1966) «Sophia» and «Sophrosyne» in Euripides' «Andromache». Phoenix, vol. 20/1, pp. 51–58.
2. Demos, R. A. (1957) Note on Σωφροσύνη in Platos' Republic. Philosophy and Phenomenological Research. Vol. 17/3, pp. 399–403.
3. Kanavou, N. A. (2015) Husband is More Important Than a Child. Mnemosyne. Vol. 68/6, pp. 937–955.
4. Klein, S. (1993) Drucker's Knowledge Society and Socratic Sōphrosynē. Business & Professional Ethics Journal. Vol. 12/4, pp. 51–71.
5. Liddell, H. G. (1996) Greek-English Lexicon. Oxford : Clarendon Press.
6. Matuszewski, R. (2011) Eros and Sophrosyne : morality, social behaviour and paiderastia in 4th-century B. C. Athens. Warszawa : Instytut Historyczny UW.
7. Novum Testamentum Craece et Latine (2002) Edited by. Eb. Nestle, Er. Nestle, B. Alland, K. Alland, J. Karavidopoulos,

C. Martini, B. Metzger. 27-th. rev. ed. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft.

8. North, H. F. (1947) A Period of Opposition to Sôphrosynê in Greek. Transactions and Proceedings of the American Philological Association. Vol. 78, pp. 1–17.

9. North, H. (1966) Sophrosyne : self-knowledge and self-restraint in Greek literature. Ithaca, N.Y. : Cornell University Press.

10. North, H. F. (1948) The Concept of Sophrosyne in Greek Literary. Classical Philology. Vol. 43/1, pp. 1–17.

11. North, H. F. (1977) The Mare, the Vixen, and the Bee: «Sophrosyne» as the Virtue of Women in Antiquity. Illinois Classical Studies. Vol. 2, pp. 35–48.

12. Papadimitropoulos, L. (2013) Love and the reinstatement of the self in Heliodorus' Aethiopica. Greece and Rome. Vol. 60/1, pp. 101–113.

13. Rademaker, A. (2005) Sophrosyne and the rhetoric of self-restraint polysemy & persuasive use of an ancient Greek value term. Leiden ; Boston : Brill.

14. Schöpsdau, K. (1986) Tapferkeit, Aidos und Sophrosyne im Ersten Buch der Platonischen Nomoi. Rheinisches Museum für Philologie. Vol. 129/2, pp. 97–123.

15. Sheppard, J. T. (1920) The Heroic Sophrosyne and the Form of Homer's Poetry. The Journal of Hellenic Studies. Vol. 40, pp. 47–67.

УДК 811.14'02'373.611:61

В. О. Мартин

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Дериваційне поле субконцепту ΑΣΘΕΝΕΙΑ в давньогрецькій мові

Мартин В. О. Дериваційне поле субконцепту ΑΣΘΕΝΕΙΑ в давньогрецькій мові. У представленій розвідці проаналізовано дериваційне поле субконцепту ΑΣΘΕΝΕΙΑ у давньогрецькій мові. У результаті дослідження встановлено коло дериватів, утворених від етимологічної основи *σθεν-, проаналізовано їх структуру і зроблено висновок, що переважно більшість лексем характеризуються наявністю alpha privativum. На підставі концептуально-деривативного аналізу встановлено фреймову структуру даного субконцепту.

Ключові слова: концепт, субконцепт, давньогрецька мова, хвороба, деривація, фрейм.

Мартын В. О. Деривационное поле субконцепта ΑΣΘΕΝΕΙΑ в древнегреческом языке. В представленной разведке проанализировано деривационное поле субконцепта ΑΣΘΕΝΕΙΑ в древнегреческом языке. В результате исследования установлен круг дериватов, которые формируются от этимологической основы *σθεν-, проанализировано их структуру и сделаны выводы, что большинство лексем характеризуются присутствием alpha privativum. На основе концептуально-деривативного анализа установлена фреймовая структура данного субконцепта.

Ключевые слова: концепт, субконцепт, древнегреческий язык, болезнь, деривация, фрейм.

Martyn V. O. The derivative field of subconcept ΑΣΘΕΝΕΙΑ in Ancient Greek. The concept "DISEASE" in ancient Greek language is realized with subconcepts ΝΟΣΟΣ, ΑΡΡΩΣΤΙΑ, ΑΣΘΕΝΕΙΑ, which were formed in different times. In the article the derivative field of subconcept ΑΣΘΕΝΕΙΑ in ancient Greek language has been analyzed. As the result of investigation the circle of derivatives that were made from the primal stem *σθεν- has been established, their structure has been analyzed and the following conclusion has been made – the majority of lexemes are characterized by the presence of alpha privativum. The perception of the ancient Greeks of the disease as a lack of physical strength contributed to the fact that, in conjunction with alpha privativum, the stem σθεν- gave the beginning to the lexemes denoting a morbid condition in general, which makes it possible to distinguish ασθεν- as the base for the majority of them (except σθενοβλαβής). A number of lexemes have been formed from this base such as nouns, adjectives, adverbs, verbs. Derivative analysis of words with the primal stem *σθεν- with the meaning of a morbid condition has allowed to establish the following: 1) from the primal stem 15 words had been made, most of them (14 words) are characterized with alpha privativum; 2) one word (ἀσθενής) is a pure stem and 7 words had been formed with suffixes and the rest had been formed according to the stem formation; 3) the semantics of the derivatives has been characterized with the meaning of the stem – "strength absence", which soon transformed into "disease", "misery"; 4) all the derivatives save maximally semantic connection with the primal stem. On the basis of conceptual and derivative analysis the frame structure of this concept has been established.

Key words: concept, subconcept, ancient Greek language, disease, derivation, frame, lexeme, primal stem.

Концепт «ХВОРОБА» в давньогрецькій мові виступає як складно структурований «ментальний конструкт» [5:123], який реалізується за допомогою субконцептів ΝΟΣΟΣ, ΑΡΡΩΣΤΙΑ, ΑΣΘΕΝΕΙΑ, кожен з яких характеризується певною специфікою. Давньогрецька мова послуговувалась декількома ключовими лексемами для номінації «ХВОРОБА»,

які виникли у різний час і дещо відрізняються за значенням: ΝΟΣΟΣ, ΑΡΡΩΣΤΙΑ, ΑΣΘΕΝΕΙΑ, що відображає особливість уявлень давніх греків про даний феномен. Саме тому вважаємо за доцільне розглядати інтегральну сему концепту «ХВОРОБА» крізь призму трьох однойменних субконцептів, оскільки саме останні забезпечують множинне варіативне позначення головного